

Милча Мадих

**Милоје Ж. Николић: ИЗВОРИ СА КАМЕНА О ТАМНАВИ
1804-1815**, Завод за заштиту споменика културе Ваљево, Ваљево
2006, 288 стр. : илустр. : 28 цм

Књига историчара Милоја Ж. Николића „Извори са камена о Тамнави 1804-1815. године” на јединствен начин представља споменичко наслеђе Тамнаве, насталог у раздобљу с краја 18. и прве половине 19. века, на терену који носи печат устаничког краја. Аутор ову монографију посвећује Двестотој годишњици од Првог српског устанка са намером да стручном обрадом споменичног наслеђа из наведеног периода, отргне од заборава и сачува за будуће генерације драгоцене податке о прецима који су непосредно учествовали у стварању нове српске државе.

У кратком уводном тексту за монографију, аутор даје сажет опис историјских околности и друштвених прилика у којима настаје споменично наслеђе које презентира стручној и широј читалачкој публици. Ваљевска Тамнава као једно од три средишна жаришта устаничке активности, изнедрило је низ значајних личности, које су својим учешћем у тим за српски народ и васкрс српске државе пресудним догађајима дале немерљив допринос. Многи српски устаници уградили су и своје животе у темеље обновљене српске државе на овим просторима. Иако је „белег на камену” сачуван за мали број уче-

сника стварања новије историје српског народа, аутор је стрпљивим и систематичним истраживањем извукао максимум података, не само о погинулим устаницима, већ и о њиховим савременицима који су непосредно или посредно учествовали у устанцима, пре и после судбоносних догађаја у друштвеној заједници Тамнаве.

Систематским теренским истраживањем и детаљном обрадом махом запуштених, широм Тамнаве расутих гробова и гробаља, аутор је стрпљиво скидао, често тешко разазнатљиве епитафе, понегде невешто уклесане, мешавином писама која су била у употреби у том раздобљу. Стрпљивом стручном анализом садржаја текста епитафа, квалитета материјала и уметничке вредности споменика, аутор долази до драгоцених података о личностима, њиховој улози у устанцима и друштвеним догађајима, њиховим потомцима, породичним родословима, друштвеном статусу и угледу у друштвеној заједници. У оскудици других писаних извора о друштвеним приликама из тог раздобља, значај података који су прикупљени са споменика и систематски изложени, још више добијају на значају.

Резултате трогодишњих истраживања аутор је стручно методолошки обрадио прикупљену грађу о споменичком наслеђу Тамнаве из назначеног раздобља, презентујући их у монографији са свим релевантним подацима до којих се могло доћи. Споменици су представљени фотографским снимком са упоредном графичком скицом, на којој је јасно и верно пренета ортографија текста епитафа са подацима о времену настанка и карактеристичним особинама; димензије, облик, врста материјала израде, писмо, положај и локација на којој се спомен обележје налази. Посебну пажњу аутор монографије поклања анализи писама и изговора који су коришћени у тексту епитафа, из чега се могу сазнати чињенице о миграцијама и пореклу становништва које је насељавало Тамнаву у том временском раздобљу. Надгробни споменици и крајпуташи обрађени у књизи посвећени су и значајним личностима овог краја, посебно

учесницима устанака, али и онима који су рођени пре или током устанака. Споменици су презентовани по насељима азбучним редоследом, са кратким историјатом о настанку, развоју и географском положају свих 38 насељених места, њихових гробаља и других знаменитости.

У поговору ове коректно урађене монографије, аутор даје сажето објашњење мотива истраживачког пројекта, подршку коју је током истраживања на терену и током израде књиге имао од већег броја појединаца ентизијаста, његовог истраживачког тима, Завода и других институција. Посебан допринос квалитетној изради монографије дали су Милан Марковић, фотограф Завода за заштиту споменика културе „Валево” и технички уредник Милан Арсенић. Рецензија др. Мирослава Тимотијевића, професора и Шефа Катедре за историју уметности новог века, на најбољи начин употпуњује слику овог драгоценог дела.